



Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 3, Sayı: 7, Mart 2017, s. 421-427

Dr. Bülent HÜNERLİ

Kiev Milli Taras Şevçenko Üniversitesi Filoloji Enstitüsü Türkoloji Bölümü
hbulent80@gmail.com

GAGAUZLARIN HRİSTİYAN DİNİ TERMİNOLOJİ SİSTEMİNDEKİ MÜSLÜMANLIKLA İLGİLİ UNSURLAR*

L. A. POKROVSKAYA

Mevcut tarihi verilere göre Gagauzlar, 19. asır ortasından başlayarak Ortodoks Hristiyan inancına sahip Türk dilli bir halk olarak bilinmektedir.

Gagauzlar, Rus-Türk Savaşları zamanında 18. yy'ın ikinci yarısı-19. yy'ın başında Kuzey-doğu Bulgaristan'dan Rusya'ya (Besarabya'ya) göç ettiler. Osmanlı zamanında Türk feodal baskısından kaçma arzuları, Bulgar ve Gagauzların kitlesel göçünün ana sebebiydi¹.

Gagauzların kendi yazılı eserleri olmadığı ve diğer halkların yazılı kaynaklarında bu halk hakkında tarihi bilgiler henüz bulunmadığı için, Gagauzların etnik kökeni ile ilgili problem günümüze kadar çözülemedi. Bilimsel hipotezlerin çoğuna göre Gagauzlar, Orta Çağ'daki Türk boylarının (Peçenek, Kuman, Uz (veya Oğuz) torunları sayılmaktadır².

M.V. Guboglo, Gagauzların kökeni ile ilgili çalışmasında "*Gagauz halkının etnik birliğinin oluşumunda tarihinin erken dönemlerinde Hristiyanlığın Gagauzlar tarafından kabul edilmesi, önemli bir rol oynamıştır. Daha sonra Hristiyanlık, İslam'a inanan Balkan yarım adasındaki Türk dilli halkların kalan kitlesinden onları ayırır. Bu da Gagauzların başlıca ayırt edici etnik özelliklerinden biri olmuştur*"

* Bu yazı "Sovetskaya Etnografiya, No:1, Yanvar'-Fevral', 1974, İzdatel'stvo 'Nauka', Moskva, s.139-144" sayfaları arasında yer alan ve L. A. Pokrovskaya tarafından yazılmış "*Musul'manskiye Elementı v Sisteme Hristianskoy Religioznoy Terminologii Gagauzov*" adlı makalenin Rusçadan Türkçeye çevrilmiş şeklidir.

¹ İ.İ.Meşçeryuk, Pereseleniye Bolgar v Yujnyu Bessarabiyu v 1828-1834 gg., Kişinev, 1965, s.7.

² Gagauzlar üzerine yazılmış kaynaklara toplu bakış için bk: M. N. Guboglo, Etničeskaya Prinadlejnost' Gagauzov (İstoriografiya Problemi), "Sov. Etnografiya", 1967, No: 3, s. 159-167.

der³. Aynı yazarın görüşüne göre Balkanlardaki göçebe Türkler, Gagauzların ataları; ancak yerleşik düzene geçtikten sonra –yani 13-14. asırda- Hristiyanlığı kabul ettiler. Dolayısıyla Gagauzların tarihsel seyrini ortaya koymak, araştırmak için onların dinî inançlar tarihini; özellikle de Gagauzların Hristiyanlığı kabul etme sürecini bilmek, çok büyük bir anlam taşımaktadır. Bununla birlikte Gagauzların maddi-manevi kültür birikimleri ve dilleri; özellikle de kelime hazineleri bu konuda temel kaynak niteliğindedir. Gagauz dilinin kelime hazinesi içinde - gözlemlerimize göre- net bir biçimde onları çevreleyen Balkan yarım adası halklarıyla (Türk, Bulgar, Yunan ve diğerleri), Gagauzların tarihsel bağlamda karşılıklı ilişkileri görülmektedir.

Gagauzların dinsel inançlar tarihi incelenirken kelime dağarcığındaki dinî terminoloji, doğal olarak en çok dikkat çeken unsurdur. Bu terminoloji, 19. asrın sonunda Besarabya Gagauzlarında V.A. Moşkov⁴ tarafından toplanan büyük etnografik ve folklorik malzemelerde, Papaz M. Çakır tarafından Gagauz diline çevrilen ve 1910-1930 yıllarında Kişinev piskoposluğunca basılan Hristiyan kilise edebiyatında ve Kısa Gagauzca-Romence Sözlüğü'nde⁵, V. Zayonçkovski'nin⁶ Gagauzca-Fransızca küçük sözlüğünde; yine on yıl içinde (bu makalenin yazarı da dahil olmak üzere) toplanan ve bir kısmı basılan Gagauz folkloru üzerine eserlerde de yer almaktadır⁷.

Sovyet Moldova'sında ve Ukrayna'sında yaşayan Gagauzların çağdaş yazı ve konuşma dilinin din terimleri, kelime hazinesinin eski sayılan (geçmişte kullanılan) sözlerine aittir. Gagauzların din terimlerinin özel olarak incelenmesi ilk defa yapılmaktadır.

Gagauzların dinî terminoloji sisteminde Yunanca kökenli terimler, Arapça ve Farsça kökenli terimler; yine Slav dillerinden (Bulgarca ve Rusça) ve Roman dillerinden (Romence ve Moldovanca) terimler temel bileşenlerdir. Hristiyan Gagauzlarda; Yunancadan, Slav dillerinden, Roman dillerinden dinî terimlerin varlığı tamamen doğal sayılabilirken bunların yanında Gagauz dinî terminolojisini oluşturan Müslümanlıkla ilgili Arapça ve Farsça terimlerin varlığı sıra dışı bir durum oluşturmaktadır. Çünkü Gagauzların bir dönem Müslüman olduğunu gösteren hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

Gagauzların Hristiyanlıkla ilgili terimlerin sistemindeki İslami kökenli terimlerin içeriği (anlamı) açısından -analiz sonuçlarına- bakılacak olursa, söz konusu terimlerin genel olarak Hristiyanlığın somut gerçeklerine hiç bağlı olmayıp tamamen soyut gerçekleri yansıttığı görülmektedir. İşte bu yüzden söz konusu terimlerin yeniden kavramsallaştırılması doğru olmaktadır. Gerçekten de bütün bu Gagauz dilindeki İslami terminoloji, Hristiyan dininin kavramlarına uygun olarak yeniden anlam kazanmıştır. Gagauzcada tek terimle ifade edilen “Allah” temel

³ M.N.Guboglo, Maliye Tyurkoyazıçnıye Narodı Balkanskogo Poluostrova (K Voprosu o Proishojdeniye Gagauzov), Avtoreferat Kand. Diss., M., 1967, s. 8

⁴ V.A. Moşkov, Gagauzı Benderskogo Uezda, “Etnografiçeskoye Obozreniye”, kitap XLIV, No:1, 1900; kitap XLVIII, No:1, Kitap XLIX, No:2, Kitap LI, No:4, 1901; Kitap LIV, No:3, kitap LV. LV, No:4, 1902 (ayrıca-V.A.Moşkov, EO, kitap., No); aynı yazarın, Nareçiya Bessarabskih Gagauzov, “Obraztsı Harodnoy Literaturı Tyurskih Plemen) (V.V. Radlov tarafında basıldı), c. X S.Peterburg, 1904.

⁵ M. Ciachir, Dicționar gagauzo-(tiurco) român, Chişinău, 1938.

⁶ W. Zajaczkowski, Vocabulaire gagaouze-français, “Folia Orientalia”, 1965-1966. VII.

⁷ “Bucaktan Seslär”, Kişinev, 1959; “Gagauz Fol'kloru”, Kişinev, 1969.

kavramından başlayalım. Ama bu terimle Müslümanların inancına göre değil, Hristiyanların inancına göre Allah kastedilmektedir. Ne derece doğal yollarla Gagauz Hristiyan dinî terminoloji sistemine Allah teriminin girdiğini, teslis adlandırmalarından görmek mümkündür⁸: *Koca Allah, Allahın Oolu İsus Ristos, Allahın Soluu.*

Yine Gagauzcada Allah terimiyle ilgili kalıplaşmış ifadeler ve İslami bazı tabirler kullanılmaktadır. Örnek: *vallaa!* (karş. Türk. vallah, vallahı⁹), *maşalla* (karş. Türk. maşallah), *Alla-roz-olsun!* < Allaa razı olsun (“kolay gelä” ifadesine cevap olarak kullanılır). *Allah belanı versin!* (lanet okuma), *Allah ekmeemi alsın!* (yemin), *Allah raamet eelesin* (merhum hakkında). Merhumla vedalaşırken kullanılan kalıplaşmış ifade, köken olarak Hristiyan (Bulgarca) ve İslami kökenli kelimenin dikkat çekici bir örneğidir. V.A. Moşkov vaktiyle “*rahmetlinin evine ziyarete gelenler sıradan bir selam yerine ev sahibine “Allah affetsin”*”; vedalaşırken ise “*Prostet*¹⁰, *Allahım, günahlarına*¹¹” dendiğini belirtiyordu.

Gagauzların halk şarkılarında aynı şekilde “*Allah*” terimiyle karşılaşılır.

Aman, Allahım, Allahım!

Yapsana beni bir kuş!

(Bilinen bir şarkının başından-Üsüz Türküsü/Öksüz Türküsü)

Soyut dinî kavramlar İslami terimlerle aktarılır: *cennet* (karş. Türk. cennet <Arab.), *cendem* (karş. Türk. cehennem<Arab.), küfür olarak kullanılır *cendemü* (cehenneme kadar), şeytan (karş. Türk. şeytan <Arab.), *melek* (karş. Türk. melek <Arab.), *can* (karş. Türk. can <Pers.), *günah*, *günahker* (karş. Türk. günah, günahkâr <Pers.), *din*, *iman* (karş. Türk. din, iman <Arab.) ve bunlardan türemiş *dinsiz-ımansız*¹², *dual/duva*; dua etmää (karş. Türk. dua <Arab.), *oruç/horuç* (karş. Türk. oruç <Pers.), *son şaraat* (mahşer günü), (karş. Türk. şariat <Arab.) vb gibi.

Bazı İslami terimler zaman içinde önceki dinî anlamlarıyla olan bağlantısını kaybetmişlerdir. Örnek: *haram* “dürüst olmayan”, “zararına”; *haram olsun!* “senin zararına olacak”, *haram para* “yasal yollarla edinilmeyen para” (karş. Türk. haram <Arab.-yasaklı, yasak, cevaz verilmez); *helal* “fayda, faydalı”, *helal olsun!* “faydalı olsun, sağlığını!”, *helal etmää* “faydalı bir şeyi yapmak” (karş. Türk. helâl <Arab. “dince izin verilen”), *kıyamet* “tipi, kar fırtınası” (karş. Türk. kıyamet <Arab. “dirilme, kıyamet, kıyamet günü”).

İslami kökenli bazı terimlerin Gagauzlardaki anlamı, Müslümanlardaki anlamlarına zıttır. Örnek: *Gäur* “inançsız, başka dinden kişi” (Müslümanlarda). V.A.Moşkov’un ifadesine göre “*Türk-Osmanlıların Hristiyanlara söyledikleri “Gaur” kelimesini, Gagauzlar küfür olarak bizzat*

⁸ V. A. Moşkov, EO, kitap LI, No:4, 1901, s.2.

⁹ Türkçe örnekler için bk: D.A. Magazanik, Turetsko-Russkiy Slovar', M., 1945.

¹⁰ Çev notu: prostet= affet

¹¹ V.A.Moşkov, EO, kitap. LIV, No:3, 1902, s.5.

¹² Çev not: Türkçeyle aynı anlamda kullanılmakla beraber “ailesiz, yersiz yurtsuz” gibi anlamları da vardır.

Osmanlılar için kullanıyorlar"¹³ (Karş. Türk. gâvur < Arab. İnançsız, inanmayan, Müslüman olmayan); *Haci* "Kudus'e giden kişi, hacı", *Hacıyka* "hacı kadın", *Hacılık* "Kudüs'e hac yolculuğu", karş. Bulg. *Hadji* "hacı", *Hadjiyka* 1.hacı kadın 2. hacının eşi; *Hadjilık* eski söz. "hac yolculuğu"¹⁴. Müslümanlarda ise *Haci* terimi Mekke'ye giden hacının unvanı (Türk. hacı), *hac* (Mekke'ye gitme). *Hederlez* terimi Gagauzlarda "Aziz George Günü" (Halk takvimine göre yaz başları) anlamına gelir. Etimolojik olarak ise bu İslami terim "*İlyas peygamberin günü*" anlamına sahiptir karş. Türk. *hidirellez* veya *hidrellez* < Ar. 1. Müslümanlarda Hızır-İlyas günü (İstanbul'daki Yuriev gününe tekabül eder) 2. yazın ilk günü.

İslami kökenli olmayan Gagauz dinî terimlerine gelirsek, onlar büyük oranda Ortodoks kilisesinin gelenekleri ile bağlantılıdır. Öyle ki *klisä* "kilise", *Popaz* "Papaz", *Daskal* (Yun. Öğretmen), *Kaluger* (Sunak), *Aydımu* "Kutsal su", *Ayazma* "ikon/aziz tasviri", *Yukona* "dinî tasvir", *Ayoz* "vaftiz" (tören), *Vaatiz* (evlendirme), *Steonoz*, *Stevonoz* "günah çıkartma", *Spiyada* "Evangelîya", *Vangeliya* "Meryem Ana", *Panaiyda* ve diğer kavramlar, Yunanca kökenli terimlerle aktarılır.

Slav terimleri, daha az sayıda kullanılmaktadır. Örneğin, *Blagoslobit* etmää "hayır duasını vermek", *Kolada* "Noel yortusu", *Moleben* "Dua", *Proorok* "Peygamber", *Rasa* "cüppe" ve diğerleri.

Bazı dinî kavramlar, farklı kökenden gelen eşanlamli terimler olarak aktarılır. Öyle ki "*Svyatoy* (kutsal)", Yunanca "*Ay*" ve Slavca "*Sveti*" olarak anlamlandırılır. V. A. Moşkov'un bilgilerine göre¹⁵, "*Sveti*" terim olarak "*kendi durumuna göre daha yüksek mertebedeki aziz*"-Aziz Petri, Aziz Görgü, Aziz Yuvan; "*Ay*" ise terim olarak "*daha az yüksek mertebedeki aziz*"- *Ay İliye*, *Ay Mina*, *Ay Todur* ve diğerleri. "*Krest* (haç)" kavramını aktarmak için yine semantik olarak sınırlandırılmış üç farklı terim kullanılır. *Stavroz* (Yun.) "haç işareti", *Stavroz yapmaa* "haç çıkarmak", *Kruça* (Mold.) "Mezar taşındaki haç", *haç* "defin sırasında mezarın dört bir tarafına papazın kürekle yaptığı haç işareti"¹⁶ (karş. Türk. haç < Erm.). "*Angel* (Melek)" kavramı- Arapçadaki melek hariç- Yun. *Angelos* ve Mold. *Incer* olarak da aktarılır. *Ray* (cennet) kavramı -Arapça *cennet* dışında- Slavca terimle *Ray* olarak ifade edildi (Örneğin birleşik kelime *Ray kapuları* "cennet kapıları"). Ama bu tür az miktardaki sinonimlerde, Gagauzların Hristiyanlık ile ilgili dinî terimler sistemindeki temel bileşenlerin -Yunanca, Slavca ve Arapça-Farsça terimlerin- her biri için belirgin yerleri ve kendince kullanım alanları olduğunu belirtmek gerekir.

İslami kökenli Arapça ve Farsça dinî terimlerin -belli bir grup olarak- Gagauzlar tarafından benimsenmesinin nedenlerini saptarken (bu şekilde yaklaşık 25 terim var) herşeyden önce onların Gagauzcaya nüfuz etme yolları ile ilgili sorun ortaya çıkmaktadır.

Kuzey-doğu Bulgaristan'da Gagauz ve Türk ağızlarının coğrafi ve dilbilimsel yakınlığına rağmen Hristiyan Gagauzların Müslüman Türklerle yakın ilişkileri neticesinde sözel yolla

¹³ V.A.Moşkov, EO, kitap, XLIX, No:2, 1901, s.41.

¹⁴ S. Çukalov, Bılgarski-Ruski Reçnik, Sofiya, 1957, s.944.

¹⁵ V.A.Moşkov, EO, LI, No:4, 1901, s.3.

¹⁶ V.A.Moşkov, Nareçiya Bessarabskih Gagauzov. Slovar', s.105.

Arapça ve Farsça dinî terimleri aldıklarını varsaymak zordur. Bilindiği gibi, Balkanlardaki Hristiyan nüfus, -Gagauzlarda dahil olmak üzere- Osmanlı İmparatorluğunda sert dinî takiplere maruz kaldılar ki bu da Gagauz ve Bulgarların Besarabya'ya kitlesel göçlerinin temel sebeplerinden birini oluşturmuştur¹⁷. Ancak Gagauz Hristiyanlığıyla ilgili dinî terminoloji sistemine İslami terimlerin nüfus etmesinin, daha inandırıcı olan başka bir yolu bulunmaktadır. V. A. Moşkov'un çalışması sayesinde ortaya çıkmıştır ki 19. asrın sonunda Besarabya Gagauzlarında, Türkçe olarak Grek harfleriyle basılan Karamanlıca dinî kitaplar yaygındı. Bu kitapları, Gagauzlara satmak için seyyar satıcı olan Karamanlılar¹⁸ getiriyordu. V. A. Moşkov'un göz gezdirdiği Karamanlıca kitaplar arasında; İncil'den, Evangelia'dan, Psaltr'dan, Dua Kitap'ından ve benzerlerinden parçalar vardı. Halkta var olan dinsel şiir derlemeleri, sadece daha az özellik (yarı edebi) taşıyordu. Mesela Zengin Adam ve Lazarus, Aleksey-Tanrı'nın kulu, İbrahim'in İshak'ı kurban etmesi ve diğerleri hakkında şiirler. Gagauz köylerindeki ibadet Gagauzlar için tamamen anlaşılmasız olan Kilise-Slavca'sında ve Moldovanca yapıldığı için Besarabyalı Papazlar cemaati kilisedeki ayinlere çekmek amacıyla kilisede Karamanlıca kitaplardan pasajları okurlardı. V. A. Moşkov, Gagauzların Karamanlıca diyalektinde duaları dinlerken ondan sadece genel anlamı kavradıklarını; çünkü pek çok kelimenin onlar için bilinmediğini ve anlamsız olduğunu belirtir. Her şeye rağmen akraba bir dilden -V. A. Moşkov'un ifadesine göre- okuma, Gagauzlar arasında bir canlılığa neden oluyordu ve Karamanlıca kitaplar Gagauz köylerinde popülerlik kazanıyordu. Moşkov Karamanlıca metin örnekleri olarak çalışmasında "Otçe Naş/Babamız" ve "Simvol Veri/İnancın Sembolü"¹⁹, ve yine İbrahim hakkında Gagauzca aranjman²⁰ dinî şiirleri örnek verdi. Bu metinlerin tanıtılması, Gagauzlardaki ve Karamanlılardaki dinî terimlerin neredeyse tamamen örtüştüğü ile ilgili şüpheye yer bırakmamaktadır. *Allah, Allah-boba, Allahın İsus Ristos, Günahkerlär, Stavroz, Prooroklar, Apostoloslar, Kliselär, Angelos, Kurban, Hacılık, Can, Duva* terimlerine ve Gagauzca terimlerle özdeş olan diğer terimlere bakarak bunun hakkında hüküm vermek mümkündür.

Böylelikle, Karamanlıca Hristiyanlıkla ilgili din kitaplarından yararlanan Gagauzlar, doğal olarak Karamanlıca dinî terimleri de kullanmışlardır. Zaten Gagauzca Hristiyan terminolojisi (Arapça-Farsça unsurlu), Karamanlıcadan bağımsız olarak ortaya çıkmış olsa bile -ki bunun hakkında hüküm vermek zor- Karamanlıca din edebiyatının, Gagauz din terimlerinin varoluşu üzerindeki etkisi tartışılmazdır. Bununla ilgili olarak Karamanlı dinî edebiyatının oluşum tarihine ve bizzat Karamanlıların tarihine bakmak gerekir. Karamanlılar, küçük Asya'dan gelen göçmenlerdir ve 14-15. yy'da var olmuş olan Karaman beyliğindekilerin torunlarıdır²¹. *Karamanlı* adlandırmasını, sadece onlarla komşu halklar (Türkler, Bulgarlar, Grekler, Ermeniler ve diğerleri) kullandılar. Karamanlıların kendileri ise hiçbir zaman kendilerini böyle adlandırmadılar. Mezheplerine göre dört gruba [Ortodokslar (onların kendi adlandırması *Rum milleti*), Gregor-yan (*Ermeni milleti*), Katolik (*Katolik milleti*) ve Prostestan (*Hristiyan milleti*)] bölünen Türk dilli

¹⁷ V.A.Moşkov, EO, kitap, XLV, No:1, 1900, s.2-4.

¹⁸ V.A.Moşkov, EO, kitap, XLIV, No:2, 1901, s.42.

¹⁹ V.A.Moşkov, EO, kitap, LI, No:4, 1901, s.29-30.

²⁰ V.A.Moşkov, EO, kitap, XLIX, No:2, 1901, s.44-48.

²¹ Bk. V.A.Gordlevskiy, Gosudarstvo Sel'djukidov Maloy Azii, İzbr. Soç., T. 1, M., 1960, s.65.

Hristiyanların büyük kısmını Karamanlılar oluşturuyordu²². “Millet” sözcüğü -gördüğümüz gibi- kendilerini adlandırmada dinle özleşmektedir; yani inanç olarak Ortodoks Karamanlar kendilerini Grek, Gregoryanlar ise Ermeni sayıyorlardı. Ortodoks Karamanlıların Grek harfleriyle basılan Türkçe din edebiyatı bu sürece yardım etmiştir. Gregoryanlar ise paralel olarak Ermeni yazısını kullanmışlardır. Ortodoks Karamanlılar, din kitaplarını 19. yy başlarında basmaya başladılar. 1840 yılında İstanbul’da Karamanlıca Gazete “Anadolu” ortaya çıktı²³. Sovyet Türkolog Prof. N. K. Dimitriev, 1841 yılında dikilen üç dilli Selanik anıtının dil analizine dayanan özel çalışmasını, Karamanlı diline adadı. O; Karamanlıcanın, Balkan ve Anadolu ağzlarının ayırt edici özelliklerinin girift bir şekilde birbirine geçtiği eklektik tipte bir Türk ağzı olduğu sonucuna vardı²⁴.

Karamanlıca edebiyat; 19.yy’da basılmaya başlansa da Karamanlıların dinî terimleri şüphesiz ki çok daha önce, Balkan yarımadasının ve Küçük Asya’nın Osmanlı Türkleri tarafından alındığı dönemde ortaya çıkmıştır. Zaten Osmanlı İmparatorluğu’ndaki birinci Grek patriği Gennadiy Sholariy’in, 1454’te Türk Sultanı II. Mehmet’in emriyle Hristiyan inancının temelleriyle ilgili teolojik bir eser yazdığı ve onu Türkçe-Arapça çevrisiyle sunduğu bilinmektedir²⁵. Yine Küçük Asya’daki pek çok Grek kilisesinde, ayinlerin Türkçe yapıldığı ile ilgili 19. yy’a dayanan tarihi belgeler bulunmaktadır²⁶. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetinde Grek-Ortodoks kilisesinin Türkçeyi kullanması, o dönemde imparatorluğun var oluşundaki tarihsel koşullardan kaynaklanmaktaydı²⁷. Grek kilise edebiyatının, Türkçeye çevrilirken mümkün olduğunca Hristiyan dinî terminolojisiyle çevrildiğini varsaymak doğal olacaktır. Çünkü Eski Osmanlıca dinî terimler, sadece Arapça ve Farsça kökenli İslami terimlerden oluşuyordu. Onlar içinden yeniden kavramsallaşmaya müsait olanların bir kısmı Grek Ortodoks kilisesi tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Karamanlılar, Osmanlı Türkiye’sinde Grek-Ortodoks kilisesinin mensubu oldukları için doğal olarak yazılı edebiyatlarındaki dinî terminoloji İslami unsurlarla dolmuştur. (Bunun hakkında V.A. Moşkov’un materyalleri kanıttır).

Gagauzlara bakılacak olursa Kuzey-doğu Bulgaristan’da genel olarak kültürel etkiye göre ikiye bölündükleri bilinmektedir: Bulgar ve Grek (veya “sahil”, “gerçek”) Gagauzları²⁸. Bulgarlar ve Grekler, Osmanlı İmparatorluğu zamanında aralarında Gagauzları asimile etmek için sert bir mücadeleye girişmişlerdi ve bu süreçte doğudaki Gagauzların yarısı Bulgarların etkisi altına girdi, batı-deniz kıyısındakiler ise Greklerin özellikle de Grek ruhban sınıfının etkisi

²² Çerneveşd, Nyakolko Dumi za Karamantsite. Periodičesko Spisaniye na Vilgarskogo Knijovno Drujestvo v Sredets, kitap. XXXIX, s.439-440.

²³ V.A.Moşkov, Turetskiye Plemena na Balkanskom Poluostrove (Otçet o Poezdke na Balkanskiy Poluostrov Letom 1903 g.). “İzv. Russk. Georg. Ob-va”, c. 10, S.Peterburg, 1904, s. 424

²⁴ H.K. Dmitriyev, Materialı Po Osmanskoy Dialektologii. Fonetika “Karamanlitskogo” Yazıkı, “Zapiski Kollegii Vostokovedov”, 1928, c. 417-458; 1930, c.IV, s.107-159.

²⁵ A.P.Lebedev, İstoriya Greko-Vostoçnoy Tserkvi Pob Vlast’yu Turok, c. 1, Sergiyev Posad, 1986, s.209, İ. Berezin, Pravoslavnaya i Drugiye Hristianskiye Tserkvi v Turtsii, S.Peterburg, 1855, s.40,

²⁶ A.P.Lebedev, Ukaz, Rab., s.180-181.

²⁷ V.A. Gordlevskiy, Greki v Osmanskoy İmperii, İzbr. Soç., c. III, M., 1962, s.137.

²⁸ K.Jireček, Das Fürstenthum Bulgarien, Wien, 1891, s.143; L. Miletiç, Staroto Bılgarsko Naseleniye v Severo-İztoçna Bılgariya. Sofiya, 1902, s.15-20.

altına girdi²⁹. Gagauzları asimile etmek için yapılan bu mücadelenin sonunda, sadece Bulgaristan'daki Gagauzların bir kısmının kendini Bulgar; diğerlerinin ise Grek olarak tanıtmaya dayanan, Gagauzların Bulgar ve Grek kökenli oldukları hakkındaki (bilinen) teoriler ortaya çıktı. Bulgarların ve Yunanların Gagauzlar üzerindeki tarihi-kültürel etkisine bakılırsa bu etki gerçekten çok büyüktür. Bu etki herşeyden önce dil alanında, Bulgarca ve Yunancadan alınan kelimelerde görülür. Özellikle Hristiyan din terminolojisi alanında, -gördüğümüz kadarıyla- Yunanca terimler ön sıradadır. Diğer gruptaki sözcükler ise (tarım, günlük yaşam vb.) daha çok Bulgarca alıntılardır. Gagauzların Hristiyanlık dinî terminoloji sistemindeki Müslümanlıkla ilgili Arapça ve Farsça kökenli dinî terimler, Balkanlardaki Osmanlı Türk-Müslüman hakimiyeti döneminde Hristiyan inancına sahip (Karamanlılar da dahil) küçük-Türk dilli bir halkın oluşumuna, tarihsel şartların bir hediyesidir. Gagauz dinî terminolojisinin kökenlerini kesin olarak saptamak; ancak Gagauzların Hristiyanlığı kabul etme sürecinin derinlemesine araştırılmasıyla mümkündür.

²⁹ V.A.Moşkov, Turetskiye Plemena na Balkanskom Poluostrove, s.426-431.